

iets beter eten.' Er was ook 'een flinke cantine waar veel bijgekocht kon worden . . . Daags tevoren kon je opgeven of je een varkenscarbonade, een biefstukje, een eitje met spek of een *matasapi*¹ wilde hebben . . . Vergeleken met de spoorlijn leek het hier wel een luilekkerland.'² Midden in dat luilekkerland lag overigens een afgesloten barak waarin alle krijgsgevangenen opgesloten waren van wie hetzij in Birma, hetzij in Thailand gebleken was dat zij homoseksuelen waren: 'enige tientallen z.g. *mental cases*' ('krankzinnigen'), tekende de majoor aan.³

Hij kwam daarna in zijn voorlaatste kamp in Thailand terecht, waar zich met hem ca. drieduizend andere Knil-krijgsgevangenen bevonden – ook hier waren de omstandigheden redelijk. Hetzelfde gold voor zijn laatste kamp: weer in Kanchanaburi, waar de Japanners in januari '45 ca. drieduizend nog in Thailand aanwezige officieren concentreerden (onder hen ca. duizend van het Knil) alsmede een paar honderd minderen voor de corveeën.

Andere Knil-krijgsgevangenen die niet naar Japan werden getransporteerd, hadden het in '44 en '45 in zoverre moeilijker dat zij aan het werk werden gezet – in Thailand niet alleen aan de Birma-spoorweg maar ook aan een nieuwe weg naar Tavoi, in Birma en in het oosten van Thailand aan vliegvelden, en tenslotte ook in Frans-Indo-China waar, soms diep landinwaarts, vliegvelden aangelegd moesten worden door diegenen voor wie men geen scheepsruimte naar Japan had kunnen vinden. In Frans-Indo-China bevonden zich ten tijde van Japans capitulatie ruim elfduizend Knil-krijgsgevangenen, in Thailand ca. een-en-dertighonderd.

Pakanbaroe-spoorweg / Palembang*

Er was nog een tweede spoorweg die in het *Nanjo*-gebied in grote haast moest worden aangelegd: de Pakanbaroe-spoorweg, die op Midden-Sumatra (zie kaart XV op pag. 635) Pakanbaroe, dat aan de voor kleine vrachtschepen bevaarbare Siak ligt, moest verbinden met Moeara, het beginpunt van de spoorlijn naar Padang. Het was een traject van ca. 220

¹ spiegelei ² J. van Baarsel: 'Onder de Jappen', p. 106. ³ A.v., p. 109. ⁴ Wij ontleen onze algemene gegevens aan de in '82 verschenen studie van H. Neumann en E. van Witsen: *De Pakanbaroe-spoorweg*, alsmede aan de in hetzelfde jaar gepubliceerde derde druk van Henk Hovinga's werk: *Eindstation Pakanbaroe 1944-1945. Dodenspoorweg door het oerwoud*.